

رصد

بررسی تحرکات غرب در حوزه مهدویت و آخرالزمان گرایی

شماره یازدهم | تابستان ۱۴۰۲

سخن سردبیر

نشریه پیش رو حاصل تلاش و رصد تعدادی از پژوهشگران فعال در موضوع غرب و مهدویت است و همچون شماره‌های پیشین درصدد هستیم برخی اطلاعات مهم در این عرصه را در اختیار مخاطبان عزیز قرار دهیم. این شماره شامل سه مقاله در مورد شیعه‌پژوهی در غرب است. (یکی در مورد عاشوراپژوهی غربیان، دیگری در موضوع یکی از مراکز شیعه‌پژوهی فعال و سوم در مورد مادلونگ و دیدگاه‌های مهدوی او) در یک مقاله نسبتاً مفصل نیز به موضوع اعتراضات گسترده در سرزمین‌های اشغالی فلسطین و بازخوردهای آن می‌پردازیم. برای اولین بار در این شماره مقاله‌ای نیز در مورد رسانه و تأثیرات مهم آن درج شده است؛ موضوعی که در صورت استقبال مخاطبان محترم، در شماره‌های بعدی ادامه خواهد یافت.

والسلام علی من اتبع الهدی

سردبیر

در روزگاری که جهان غرق ظلم و جنگ و ناامیدی و بی‌خدایی است، فطرت خداجو و عدالت‌خواه بشر به دنبال روزنه‌ای است که از آن نور برتابد و امید را در دل‌های ناامید روشن نگاه دارد. اگرچه سپاه ابلیس دامن همت به کمر بسته و همه ابزار خود را برای یارگیری و سقوط اولاد آدم به میان آورده، حزب «الله» دلگرم به وعده‌های حضرت «الله» است که «والعاقبة للمتقين»^۱. رهروان حقیقی انبیاء و اولیای الهی اگرچه زخم‌خورده این دوران تاریک حیات بشرند، ولی همواره «ولی خدا» را در کنار خود می‌بینند و در کنار دعا و التجاء به پروردگار، برای ظهور او تلاش می‌کنند؛ در کنار «آرمان» والای خود برای آمادگی ظهور ولایت عظمی، «امید» را در دل زنده نگه می‌دارند و می‌دانند که تنها راهکار در امان ماندن از فتنه‌های این روزگار، «ایمان» است.^۲

۱. سوره قصص آیه ۸۳.

۲. اشاره به سخنان اخیر مقام معظم رهبری در مورد لزوم تقویت «آرمان خواهی»، «امید» و «ایمان».

شناسنامه

سردبیر و ناظر محتوایی: حجت الاسلام و المسلمین زهیر دهقانی آرانی
هیئت تحریریه: سید علی نقی زیدی، مسعود زائری، جمعی از نویسندگان
با همکاری خانم اسدیان

صفحه آرایی: حامد خاکپور

تهیه شده در: مؤسسه فرهنگی «عصر موعود»
به سفارش معاونت فرهنگ، آموزش و پژوهش
بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)

سایت: <http://westandmahdism.ir>

ایمیل: westandmahdism@chmail.ir

بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود

رصد

بررسی تحركات غرب در حوزه
مهدویت و آخرالزمان گرایی

فهرست مطالب شماره یازدهم

سخن سردبیر

«پروژه تشیع و مسائل جهانی» هاروارد؛ نمونه‌ای از
شیعه‌پژوهی در غرب معاصر
اسرائیل در بحران عظیم
عاشورا پژوهی در غرب: مردم‌شناس آمریکایی در مراسم
زنان شیعه پاکستان
مادلونگ و افزون بر ۷۰ سال شیعه‌پژوهی!
معرفی کتابی مهم در مورد جنبش‌های منجی‌گرایانه در
میان اهل سنت

Harvard University's leading initiative for producing advanced knowledge on the universal, transnational, and global dimensions of the Shi'a Islamic revival from an interdisciplinary perspective.

«پروژه تشیع و مسائل جهانی» هاروارد؛ نمونه‌ای از شیعه‌پژوهی در غرب معاصر

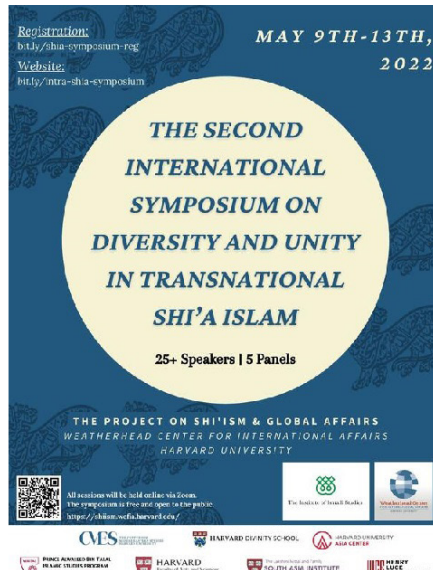
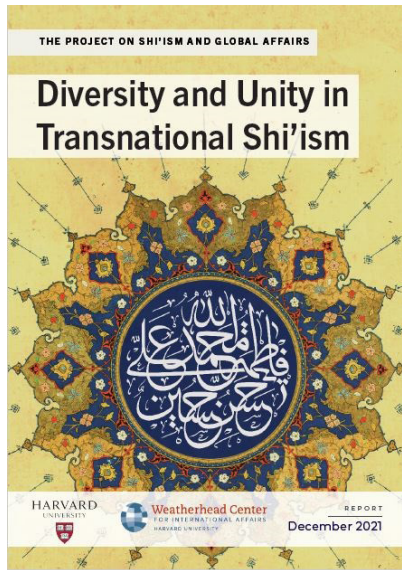
زهیر دهقانی آرانی

یکی از جنبه‌های نوین اسلام‌پژوهی غربیان در دوران معاصر، توجه ویژه به فرقه‌های اسلامی به ویژه شیعه است. تشکیل گروه‌های خاص مطالعات شیعی (Shi'i Studies) در مراکز علمی و پژوهشی غرب - از لیدن هلند گرفته تا شیکاگو آمریکا و از اکستر انگلستان گرفته تا ادینبرو اسکاتلند - در همین راستاست. در این نوشتار در صدد هستیم فعالیت یکی از این گروه‌های مطالعات شیعی در دانشگاه معروف هاروارد را بررسی نماییم. «پروژه تشیع و مسائل جهانی» (Project On Shi'ism And Global Affairs) در سال ۲۰۱۹ آغاز به کار کرد و در سال ۲۰۲۲ به دانشکده الهیات دانشگاه هاروارد منتقل شد و چند سالی است با برگزاری نشست‌ها و تولید محتواهای مختلف در صدد پیگیری اهداف خود می‌باشد.

رخدادهای منطقه خاورمیانه بر مسائل سیاسی، امنیتی و اقتصادی جهان، توجه به تشیع که یکی از مذاهب مهم ساکنان این منطقه با جمعیتی بین ۲۲۰ تا ۲۵۰ میلیون نفر می‌باشد، ضروری و لازم است. این پروژه برای مهیاسازی اطلاعات عمیق و گسترده در ۴ حوزه تحقیقاتی و مطالعاتی تنظیم شده است: ۱. تاریخ و هویت شیعه؛ ۲. ژئوپلیتیک تشیع؛ ۳. تنش‌های قومی، مذهبی و فرقه‌ای و ۴. پراکندگی جهانی شیعیان. علاوه بر حمایت دانشگاهی که از طرف هاروارد از این پروژه صورت

چنانکه در توضیحات این پروژه در سایت هاروارد آمده است، چالش‌های درگیری فرقه‌ای در دوران معاصر و جنگ‌هایی همچون یمن، سوریه، عراق و ... باعث توجه مجدد به شیعیان گردیده و این رخدادها منجر به بسیج تاریخی شیعیان دوازده‌امامی با اقلیت‌های دیگر شیعه همچون شیعیان علوی، زیدی و ... شده است. سیاست خارجی ایران در منطقه با شبکه‌ای از متحدان خود تحت عنوان «محور مقاومت»، ژئوپلیتیک منطقه را تحت تأثیر قرار داده و با توجه به بحث دامنه‌دار اختلافات هسته‌ای میان غرب و ایران و نیز تأثیرات مهم

تصویر پوستر دو گردهمایی

عاشورا و نهضت امام حسین (ع)

این پروژه نشست‌های متعددی را در موضوع عاشورا و نهضت حسینی برگزار کرده که برخی همزمان با ایام محرم یا اربعین حسینی بوده است. از جمله این نشست‌ها موارد زیر قابل ذکر است:

«جوانب چندبعدی عاشورا»: با سخنرانی خانم مهجبین ذالا (استاد دانشگاه و سخنران شیعی); دسامبر ۲۰۲۱ (آذرماه ۱۴۰۰)
 «عاشورا و اندیشه معاصر شیعه»: با سخنرانی دکتر عمار نخجوانی (سخنران معروف شیعی); سپتامبر ۲۰۱۹ (اربعین ۱۳۹۸)
 «تاریخ‌نگاری و حافظه: تفسیر و معناسازی در منابع مربوط به امام حسین»: با سخنرانی خانم سارا مخ; سپتامبر ۲۰۲۲ (مهر ۱۴۰۱)
 «بررسی فلسفه و معنای عاشورا در فضای دانشگاهی: مسائل تاریخی و معاصر»: با سخنرانی سه نفر از جمله دکتر کارن رافل; مارس ۲۰۲۲ (اسفند ۱۴۰۰)

لازم به ذکر است این پروژه بر روی راهپیمایی اربعین نیز در این سال‌ها کار کرده و به عنوان نمونه می‌توان گزارش یکی از محققان همکار این مرکز را با عنوان «۱۴۵۲ عمود تا کربلا» در سایت هاروارد مطالعه کرد.^۲

اندیشه مهدویت

با توجه به عمر نسبتاً کوتاه این پروژه، ظاهراً تاکنون این موضوع در

می‌گیرد، بنیاد هنری لوس (Henry Luce Foundation) و نیز بنیاد خانواده جعفر در نیویورک (Jaffer Family Foundation) نیز از حامیان این پروژه هستند. در حال حاضر دکتر پیام محسنی مدیریت پروژه را برعهده دارد و افراد دیگری همچون دکتر محمد سقا و علی آسانی وی را در مدیریت کار همراهی می‌کنند.

از قرار معلوم تاکنون ۲ گردهمایی (سمپوزیوم) بزرگ توسط این گروه در موضوع شیعه‌پژوهی برگزار شده است. مورد اول در آوریل ۲۰۲۱ و با حضور اساتیدی همچون پروفسور سید حسین نصر، دکتر حسن عباس (نویسنده کتاب «وارث پیامبر: زندگی علی بن ابیطالب»^۳) و خوان کول (سابقاً بهائی مسلک و نویسنده کتاب «فضای مقدس و دفاع مقدس: سیاست، فرهنگ و تاریخ اسلام شیعی»^۴) برگزار شد.^۵ گردهمایی دوم در ماه می سال ۲۰۲۲ و با حضور و سخنرانی بیش از ۲۵ فرد انجام شد که از جمله افراد شاخص رولا جردی (استاد دانشگاه مک گیل کانادا)، شیخ رضوان ارسطو (فارغ التحصیل حوزه علمیه قم و دانشگاه پرینستون)، فرهاد دفتری (مدیر پیشین موسسه مطالعات اسماعیلی لندن)، دوین استوارت (استاد دانشگاه اموری و نویسنده کتاب «ارتدکس حقوقی اسلامی: پاسخ‌های شیعه دوازده‌امامی به نظام حقوقی سنی»^۶) و پاول والکر بودند.^۷ چنانکه گفتیم این پروژه بر روی زیرموضوعات زیادی کار می‌کند. مناسب است دو نمونه از این موارد را مرور کنیم:

۲. بنیاد خانواده جعفر، یک بنیاد خیریه است که ظاهراً توسط خانواده‌ای از خوجه‌های شیعه‌مذهب با اصالت هندی-تانزانایی در آمریکا تاسیس شده و هدفش خدمت‌رسانی خیرخواهانه در جوامع انسانی عنوان شده است. برای اطلاعات بیشتر ر.ک.:

<https://jafferfamilyfoundation.org/about-us>.

3. Abbas, Hassan. The prophet's heir: The life of 'Alī ibn Abī Ṭālib. New Haven: Yale University Press, 2021.

4. Cole, Juan. Sacred space and holy war: The politics, culture and history of Shi'ite Islam. London: I.B. Tauris, 2002.

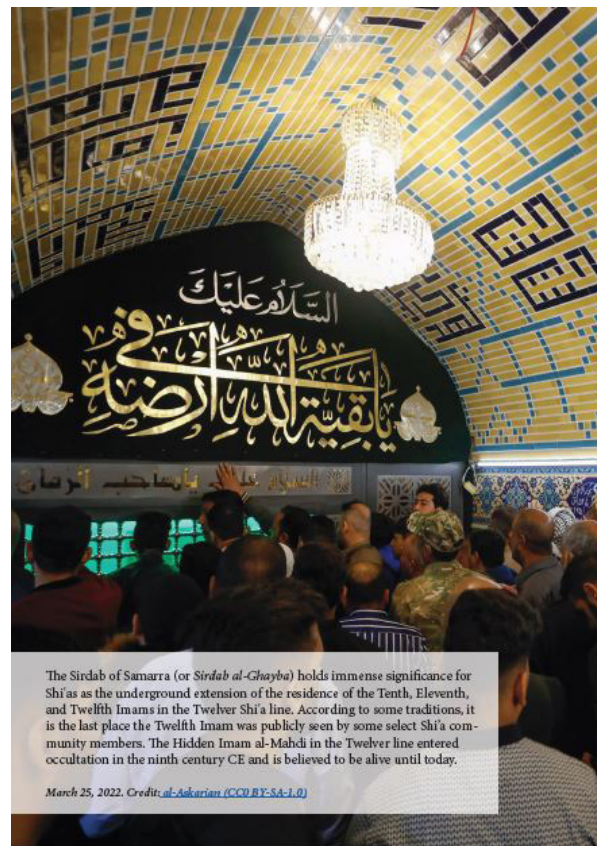
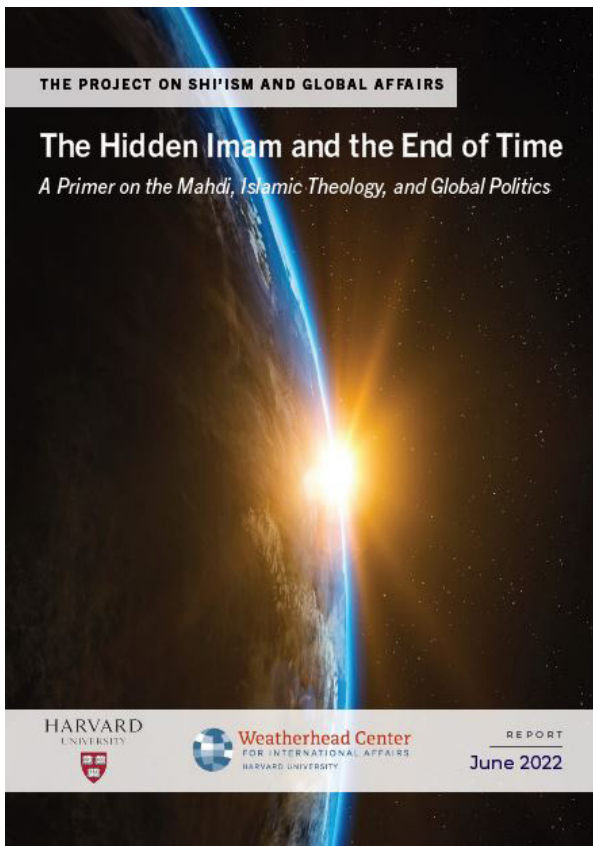
۵. گزارش کامل این سمپوزیوم در آدرس زیر قابل دانلود است:

https://shiism.hds.harvard.edu/sites/projects.iq.harvard.edu/files/shiism-global-affairs/files/symposium_-_diversity_and_unity_in_transnational_shiism_harvard_university_2021.pdf.

۶. اخبار این گردهمایی در سایت زیر در دسترس است:

<https://projects.iq.harvard.edu/transnationalshiism>.

7. <https://shiiblog.hds.harvard.edu/blog/1452-poles-karbala>.

The Sirdab of Samarra (or Sirdab al-Ghayba) holds immense significance for Shi'a as the underground extension of the residence of the Tenth, Eleventh, and Twelfth Imams in the Twelver Shi'a line. According to some traditions, it is the last place the Twelfth Imam was publicly seen by some select Shi'a community members. The Hidden Imam al-Mahdi in the Twelver line entered occultation in the ninth century CE and is believed to be alive until today.

March 25, 2022. Credit: al-Sakran (CC BY-SA 4.0)

تصویر جلد کتابچه و نیز یکی از تصاویر درون آن از سرداب سامرا و توصیف آن

● تصاویر مکان‌هایی متصف به امام غایب (ع) در جهان اسلام از جمله مسجد جمکران (ایران)، مسجد بزرگ مهدیه (تونس)، سرداب سامراء (عراق)، مسجد معظم (هند-مربوط به شیعیان اسماعیلی بیره) و مجموعه حرم حضرت ایوب (لبنان-مربوط به دروزیان)؛ سخن پایانی این نوشتار را به بخشی از نتیجه‌گیری کتابچه مذکور اختصاص می‌دهیم:

علی‌رغم اهمیت مفهوم امام غایب، این موضوع هم در پوشش دانشگاهی و هم در پوشش جریان اصلی در غرب چندان مورد توجه و مطالعه قرار نگرفته است. این در حالی است که همان‌طور که در سراسر این گزارش تأکید کرده‌ایم، امام غایب هم از نظر اعتقادی و هم از نظر عملی در میان جوامع مسلمان در طول تاریخ از اهمیت بالایی برخوردار است. اگرچه امروزه امام غایب در میان شیعیان اثنی‌عشری مورد تأکید خاص است، به هیچ وجه محدود به مذهب شیعه دوازده‌امامی نیست. بسیاری از جوامع و دانشمندان مسلمان دیگر هم در طول تاریخ و هم در دوران معاصر، از جمله در میان اسماعیلیان مستعلی و نزاری، دروزی‌ها و نیز در میان مسلمانان سنی، اعتقاد به امام غایب داشته یا دارند. ایده غیبت یا اختفای پیامبر و امام زنده، مفهومی به همان اندازه مهم و جهانی است و توسط جریان اصلی مسلمانان سنی و همچنین فراتر از اسلام پذیرفته شده است.

قالب سخنرانی یا گردهمایی پوشش داده نشده است. در عین حال یک کتابچه مختصر با عنوان «امام غایب و آخرالزمان: مقدمه‌ای درباره مهدی، الهیات اسلامی و سیاست جهانی» در ابتدای سال ۲۰۲۲ (بهمن ۱۴۰۰) توسط دکتر پیام محسنی (از هاروارد) و دکتر محمد سقا (از شیکاگو) منتشر شد.^۸ محتوای این جزوه بیشتر توصیفی-تحلیلی و تا حدود زیادی منطبق بر واقعیت اعتقادی شیعیان است. نویسندگان این کتابچه ۴۹ صفحه‌ای درصدد بوده‌اند به ۵ سوال زیر به طور مختصر پاسخ دهند:

- امام غایب کیست؟
- آیا مسلمانان اهل سنت نیز به امام غایب اعتقاد دارند؟
- تفاوت امام با خلافت چیست؟
- چرا بسیاری از مسلمانان امام غایب را محور اسلام می‌دانند؟
- اعتقاد به امام غایب چگونه بر امور اجتماعی و سیاسی مسلمانان تأثیر می‌گذارد؟
- از نکات قابل توجه این کتابچه موارد زیر را می‌توان برشمرد:
- تعریف واژه‌های مهم مرتبط با امام غایب (امام، حجت، غیبت، قائم، صاحب‌الزمان و ...)
- تصویری از نماز مرحوم میرزای شیرازی و ذکر فتوای مشهور ایشان در تحریم تنباکو و اشاره به دو نکته مهم آن یعنی محاربه با امام زمان (ع) بودن استعمال تنباکو و نیز صدور فتوا از سامرا؛

۸. این جزوه را می‌توانید از آدرس زیر دانلود نمایید:

https://shiism.wcfia.harvard.edu/files/shiism-global-affairs/files/the_hidden_imam_and_the_end_of_time_-_a_primer_on_the_mahdi_islamic_theology_and_global_politics.pdf

اسرائیل در بحران عظیم

جمعی از نویسندگان

مدتی است که رژیم صهیونیستی درگیر بزرگترین بحران تاریخی خود می‌باشد و می‌توان گفت هیچ‌گاه تا این حد آشفته و درگیر اختلاف داخلی نبوده است. این بحران پس از آنکه صدها هزار نفر در اعتراض به لایحه اصلاحات سیستم قضایی به خیابان‌ها آمدند، به اوج رسید. اعتراضات چند صد هزار نفری در شهرهای مختلف اراضی اشغالی، اعتصابات گسترده، تعطیلی و توقف فعالیت برندها و شرکت‌های زنجیره‌ای بزرگ، تهدید به قطع همکاری چند هزار نفری نیروهای ذخیره ارتش اسرائیل و... حاکی از آن است که اسرائیل بیش از هر زمان دیگری به جنگ داخلی نزدیک شده است. تا حدی که افرادی مانند ایهود باراک، نخست‌وزیر و وزیر جنگ پیشین رژیم صهیونیستی، هشدار داده‌اند که در صورت ادامه بحران داخلی فعلی، شاید دولت یهود نتواند دهه هشتم تأسیس خود را به پایان برساند. اسحاق هرتزوک، رئیس رژیم صهیونیستی، نسبت به اوضاع بحرانی در سرزمین‌های اشغالی هشدار داد و گفت: «بحران فعلی خطرناک‌ترین بحران داخلی در تاریخ اسرائیل است و بخش‌های مختلف را تحت الشعاع خود قرار داده است.» همچنین رام بن باراک، عضو کنست رژیم صهیونیستی گفت: «ما روی صخره و سراسیمه سقوط نیستیم، ما در حال حاضر به کف پرتگاه سقوط کرده و در حال فروپاشی هستیم.»

جنگ داخلی، جنگ فرهنگی و مذهبی

اکنون یک جنگ فرهنگی در اسرائیل در جریان است. اختلاف نظرهای بنیادین بین سیاستمداران، صاحبان رسانه و مردم در رژیم صهیونیستی بیش از هر زمان دیگری به چشم می‌آید. نفتالی بنت، نخست‌وزیر پیشین رژیم صهیونیستی، در مراسم رسمی یادبود سربازان کشته شده اسرائیل با توجه به تهدید داخلی این‌گونه هشدار داد: «برادران و خواهران من، فرصت دیگری وجود نخواهد داشت. ما اکنون در دهه هشتم دولت هستیم، دهه‌ای که پس از آن

هرگز موفق نشدیم مردمی متحد بمانیم. به ما این فرصت داده شده است که گناه اجدادمان و نفرت بین برادران را ترمیم کنیم و خود را از گرایش به انشقاق که مردم ما را نابود کرد، درمان نماییم.» سایت (Australian Broadcasting Corporation) ABC در مقاله‌ای با عنوان «اسرائیلی‌ها دارند علیه یکدیگر می‌شوند» نوشت: «اسرائیلی‌ها بر سر معنای کشور یهودی اختلاف دارند. برای بسیاری از یهودیان سنت‌گرا، تنها اسرائیلی که بر اساس قوانین خاخام اداره می‌شود، می‌تواند به طور واقعی یهودی باشد. با این حال، صهیونیسم

اسرائیل و جریان مسیحیت صهیونیسم

این در حالیست که اسرائیل مدت‌هاست از حمایت‌های سیاسی و مالی اوانجلیکال‌ها برخوردار است. در طول ۵۰ سال گذشته، صهیونیست‌های مسیحی (اوانجلیکال‌های مسیحی حامی اسرائیل)، جنبشی جهانی، چندوجهی و گسترده ایجاد کرده‌اند که با شکل‌دهی به بحث‌های سیاسی و ارائه تفاسیر مختلف از کتب مقدس در کشورهای مختلف، به سیاست خارجی اسرائیل و اهداف او بسیار کمک کرده‌اند. حضور قدرتمند این گروه در محافل سیاسی و تبلیغات مؤثر در رأی‌گیری‌ها برای حزب جمهوری خواه، حیاتی بوده است. سفیر سابق اسرائیل در ایالات متحده از آنها به عنوان "ستون فقرات" حمایت از دولت یهود یاد می‌کرد. آنها به امید حاکم کردن سیاستی که مطابق با دیدگاه‌های دینی آنها باشد، از سیاستمداران طرفدار اسرائیل حمایت می‌کنند. مثلاً جان هیگی، کشیش کلیسای بزرگ تگزاس، سازمان "مسیحیان متحد برای اسرائیل" (CUFI) را تأسیس کرد. گروهی که ادعا می‌شود ۱۱ میلیون عضو دارد و تأثیر قابل توجهی بر سیاست حزب جمهوری خواه و تشدید حمایت قوی واشنگتن از اسرائیل داشته است. دونالد ترامپ، حتی تمایل خود برای راضی نگه داشتن رأی دهندگانی همچون هیگی و مسیحیان صهیونیست را پنهان نمی‌کرد. نیکو هیلی، فرماندار سابق کارولینای جنوبی و نامزد کنونی کاخ سفید، قدرت هیگی و رأی‌دهندگان مذهبی او و تأثیرش بر سیاست را زمانی که در کمپین انتخاباتی ریاست جمهوری خود از او دعوت کرده بود، به رسمیت شناخت.

سخنرانی بنیامین نتانیاهو، نخست‌وزیر اسرائیل در نشست CUFI

جالب آنست مسیحیان صهیونیست به طور قاطع به جمهوری خواهان رأی می‌دهند، در حالی که نظرسنجی‌ها نشان می‌دهد اکثر یهودیان آمریکایی به جمهوری خواهان رأی نمی‌دهند. دیوید فریدمن، سفیر ترامپ در اسرائیل، گفته است مسیحیان اوانجلیکال با شور و اشتیاق و فداکاری بسیار بیشتری نسبت به بسیاری از جامعه یهودی، از اسرائیل حمایت می‌کنند. نتیجه این حمایت‌ها را می‌توان در تغییر سیاست‌های مهم مانند تصمیم ترامپ برای انتقال سفارت آمریکا از تل‌آویو به بیت‌المقدس، قطعنامه سیاسی‌ای که مسیحیان صهیونیست سال‌ها برای آن جنگیدند، دید.

مسیحیان صهیونیست، کنترل و سکونت یهودیان در کل سرزمین اسرائیل را لازمه تحقق پیشگویی‌های آخرالزمان خود می‌دانند. دانیل هومل، نویسنده کتاب «برادران عهد: اوانجلیکال‌ها، یهودیان و روابط ایالات متحده و اسرائیل» گفت: «آنها حتی فکر می‌کنند که می‌توانند به شکل‌دهی رویدادهایی در زمین کمک کنند تا منجر به

اسرائیل را دولت "قوم یهود" می‌داند. دولت اسرائیل تأسیس شد تا جایی در جهان وجود داشته باشد که در آن فرد یهودی، مردم یهودی، احساس کنند که در خانه خود هستند. اما اگر بسیاری از اسرائیلی‌ها حس می‌کنند در کشور خود مانند تبعیدی‌ها هستند، مشخص است که چیزی اشتباه پیش می‌رود.» [۱]

معترضان در روز ۲۴ جولای بزرگراهی در تل‌آویو را مسدود کردند

خصوصیت یهودیان بنیادگرا با جامعه مسیحی اورشلیم چیز جدیدی نیست. اما رهبران مسیحی در اورشلیم می‌گویند، مهاجمان اسرائیلی در هیچ دوره‌ای به این اندازه احساس شجاعت نکرده‌اند. از زمانی که دولت جدید، راست‌گراترین و مذهبی‌ترین جناح در تاریخ اسرائیل، به قدرت رسید، حوادث گزارش شده علیه مسیحیان در اورشلیم، خشن‌تر و رایج‌تر شده است. رهبران کلیسا و جامعه تأکید می‌کنند که پلیس تحقیقات زیادی انجام نمی‌دهد و انگیزه‌های مذهبی و ایدئولوژیک پشت این حملات را نادیده می‌گیرد. رهبران کلیسا وضعیتی را توصیف می‌کنند که در آن مسائل مذهبی بیشتر سیاسی شده و مسائل سیاسی به شدت با تعصب مذهبی هدایت می‌شود. یونان، اسقف کلیسای لوتری گفت: «این افراد می‌خواهند درگیری سیاسی در اورشلیم را به یک درگیری مذهبی تبدیل کنند، که در آن هیچ کس به جز افراط‌گرایان برنده نیست.» اما امروز مسیحیان در اورشلیم شروع به افزایش تعامل درون و بین جوامع کرده‌اند. در کنار تلاش‌های دولت برای یهودی‌سازی اورشلیم، همبستگی مسیحیان، مسلمانان، عرب‌ها، ارمنی‌ها نیز تقویت می‌شود.

بسیاری از اعضای جامعه و رهبرانی مانند اسقف اعظم، پیزابالا انتظار دارند که خشونت در هفته‌های آینده ادامه یابد یا بدتر شود. هانی، یک مسیحی فلسطینی در اورشلیم، گفت: «من سوری هستم، من کاتولیک هستم، من ارتدوکس هستم، من اوانجلیست هستم. با تهدید، خشونت و وندالیسم، اکنون مردم گردهم می‌آیند. کلیساها

پیزابالا، پاتریارک لاتین (اسقف اعظم کلیسای کاتولیک اورشلیم)

بیدار می‌شوند. ما ۵۰ سال کور بودیم، اما دیگر نه.» [۲]

مسیحیان اوانجلیکال در حال دعا برای اورشلیم

نویسنده رمان پرفروش امام دوازدهم، در واکنش به این موضوع، از نتانیاهو خواست که هر چه سریعتر در این امر مداخله کند. [۷] او پیشتر در مورد اعتراضات اسرائیل در مصاحبه‌ای گفته بود کشور من در میانه شدیدترین بحران سیاسی و اجتماعی در تاریخ مدرن خود قرار دارد: «متأسفانه، فکر می‌کنم اسرائیل در تاریک‌ترین زمان تفرقه داخلی خود از زمان تأسیس کشور مدرن در سال ۱۹۴۸ به سر می‌برد. منظوم این است که هیچ شکی وجود ندارد که صدها هزار نفر در خیابان‌ها حضور دارند، که در هر شهر آمریکایی مشکل بزرگی است. اما اگر شما در مورد کشوری با تنها ۱۰ میلیون شهروند صحبت کنید، وقتی که ۴۰۰ تا ۵۰۰ هزار نفر در خیابان‌ها هستند، این بسیار زیاد است. من از هر مسیحی اوانجلیکال می‌خواهم که همین الان برای آرامش اورشلیم و برای همه اسرائیلی‌ها دعا کند.» [۸]

منشأ و علت بحران

به نظر می‌رسد حتی وجود خطر حتمی برای ادامه حیات رژیم، نمی‌تواند برخی از سیاستمداران اسرائیلی را از تصمیمات دینی و ایدئولوژیک باز دارد. به گفته بسیاری از ناظران، دولت به رهبری نخست وزیر بنیامین نتانیاهو، راست‌گراترین دولت در تاریخ ۷۵ ساله این کشور است. رهایی از نظارت قضایی، این توانایی را خواهد داشت که اسرائیل را بیشتر به سمت تبدیل شدن به یک کشور محافظه‌کار مذهبی سوق دهد. در این روند، درگیری بین اسرائیلی‌ها و فلسطینی‌ها می‌تواند بدتر شود. [۹]

سایت Middle East Monitor در این باره توضیح می‌دهد: «بحران بی‌سابقه‌ای که امروز اسرائیل در حال تجربه آن است، راه‌حلی ندارد، مگر چند سناریو، که یکی از آن‌ها این است که جنایتکاران پسران تپه و کاهانیست‌های قاتل [لقبی برای افراطیون] به رهبری اسموتریچ و بن گویر عقب‌نشینی کنند و با متوقف کردن فشار بر نتانیاهو، دیوانگی انجام ندهند و او را به سمت افراط و تبدیل اسرائیل به یک کشور مذهبی در قالب نسخه صهیونیستی-یهودی داعش سوق ندهند. به نظر نمی‌رسد این گزینه حتی یک درصد هم محتمل باشد. بن گویر بر اساس باور مسیحایی دیوانه‌وار خود معتقد است که مأموریت او این است که هر زمان نور آتش شروع به خاموش شدن کرد، نفت بریزد، زیرا رویارویی بزرگ و نبرد آرماگدون را نزدیک‌تر می‌کند. کسانی

تحقق برخی پیش‌گویی‌ها شود.» حضور اوانجلیکال‌های متعصبی چون مایک پنس، مایک پمپئو و... در قدرت، بیشترین حمایت‌ها و خدمات را برای اسرائیل به همراه آورد. پمپئو در دفاع از چندین دهه کنترل رژیم صهیونیستی بر سرزمین‌های اشغالی گفت: «اسرائیل یک ملت اشغالگر نیست. من به عنوان یک مسیحی اوانجلیکال، با خواندن کتاب مقدس متقاعد شده‌ام که علی‌رغم انکار بسیاری از افراد، این سرزمین، وطن برحق قوم یهود است.» [۳]

گاردین در مقاله‌اش در مورد تأثیر پشتیبانی مسیحیان اوانجلیکال از حزب جمهوری خواه گفت: «حتی با رفتن ترامپ، عواقب آن باقی مانده است اما تغییرات ممکن است رخ دهد. جامعه اوانجلیکال جوان‌تر و زیر ۴۰ سال به مراتب کمتر از اسرائیل حمایت می‌کنند و بیشتر از اسرائیلی‌ها طرفدار فلسطینی‌ها هستند. هیگی در دهه ۸۰ خود است. با تغییر رهبری، ممکن است یک تغییر بزرگ رخ دهد.» [۴] با این حال تنش‌های عمیقی بین صهیونیست‌های مسیحی و راست‌های اسرائیلی وجود دارد. دو عضو افراطی ارتدوکس کنست لایحه‌ای ارائه کردند که تبلیغ دینی را به عنوان جرمی که مجازات آن زندان است، هدف قرار می‌دهد. این اقدام علیه مبلغان مسیحی و یهودیانی است که به مسیحیت گرویده‌اند. نتانیاهو که روابطی عمیقی با رهبران صهیونیست مسیحی دارد و آن‌ها را یکی از حوزه‌های اصلی دیپلماسی عمومی اسرائیل می‌داند، سریعاً این لایحه را رد کرد. [۵] اما در یک تغییر سیاست ناگهانی، وزارت کشور اسرائیل صدور ویزای روحانیت برای سازمان‌های مسیحی اوانجلیکال مستقر در اسرائیل را متوقف کرد. دیوید پارسونز، معاون رئیس جمهور و سخنگوی ارشد سفارت بین‌المللی مسیحیان اورشلیم، که از سال ۱۹۸۰ در اسرائیل فعال بوده است و در بیش از ۹۰ کشور شعبه دارد، گفت: «آنچه که بسیار تکان‌دهنده است این است که در حالی که یک دولت شدیداً صهیونیستی بر سر کار است، با این رفتار مواجه می‌شویم، دولتی که باید ارزش ما را به عنوان یکی از مؤثرترین سازمان‌های حامی اسرائیل در دهه‌های اخیر درک کرده و قدردانی کند.» [۶]

جوئل روزنبرگ، نویسنده پرفروش از نگاه نیویورک تایمز و یکی از رهبران متعصب اوانجلیکال، سردبیر ALL ISRAEL NEWS و ALL NEWS ARAB و رئیس و مدیر عامل Near East Media، و همچنین

داشت در زمان ریاست جمهوری اوباما بود. نزاع اخیر آمریکا و اسرائیل باید در چارچوب مبارزات انتخاباتی اوباما برای تضعیف و طرد اسرائیل و نتانیاهو تفسیر شود.» جرال فلوری سردبیر ترومپت در کتاب خود "آمریکا تحت حمله" توضیح داد: «آنچه در کتاب پادشاهان آمده (دوم پادشاهان ۲۷_۱۴:۲۶) یک پیشگویی برای ملل مدرن اسرائیل است. طبق این پیشگوییها، تلاش برای "حذف نام اسرائیل" مشکلات زیادی را ایجاد می کند که آمریکا از آن رنج می برد.» [۱۱]

نتیجه گیری

نتیجه سال ها ظلم و جنایت بی رحمانه این رژیم غاصب و جعلی، بحران بی سابقه ای است که منجر به بی ثبات شدن روابط با ایالات متحده، تضعیف اقتصاد، فروپاشی داخلی، شکاف عمیق در جامعه، نافرمانی نظامی و افزایش تهدیدات امنیتی خارجی علیه اسرائیل و... شده است و شرایط روزه روز بدتر خواهد شد. وقوع جنگ داخلی، مهلک ترین سناریو پیش رو برای رژیم صهیونیستی است. محبوب ترین شعار در تظاهرات اخیر توصیف خوبی از تغییر شرایط در اسرائیل است: «اگر برابری نباشد، دولت را ساقط می کنیم. شما نسل اشتباهی را انتخاب کردید تا با آن درگیر شوید.» [۱۲]

که این را باور ندارند باید به ایدئولوژی واقعی که این ابله را هدایت می کند، نگاه کنند.» [۱۰]

در کنار اختلافات شدید سیاسی، فرهنگی، نژادی، دینی و ... عواملی همچون تغییرات دیپلماتیک در منطقه، توسعه تسلیحاتی ایران، تضعیف رابطه بین آمریکا و اسرائیل و... به انزوای اسرائیل و نزدیکی او به فروپاشی کمک کرده است! سایت The Trumpet در مقاله ای با عنوان "هیچ یآوری برای کشور اسرائیل نیست" نوشت: «چرا آمریکا اسرائیل را رها می کند؟ نتانیاهو چگونه دشمن می سازد؟ منتقدان ادعا می کنند که دولت بایدن به تهران اجازه می دهد برنامه هسته ای خود را توسعه دهد و در عین حال روسیه را از طریق تجارت با سازمان های تحت کنترل دولت غنی سازد. ایران حامی اصلی تروریسم اسلامی در جهان است. رهبران آن قول داده اند که «اسرائیل را از روی نقشه محو کنند». همه می دانند که برخی از اولین اهدافی که در سیستم هدف گیری هسته ای ایران برنامه ریزی می شوند شهرهای اسرائیل خواهند بود. با این حال اوباما و بایدن فعالانه به رژیم تروریستی و اسلام گرای ایران کمک می کنند و دموکراسی پارلمانی اسرائیل را به خطر می اندازند! آخرین باری که آمریکا تا این حد با اسرائیل خصومت

منابع

1. <https://www.abc.net.au/religion/yossi-klein-halevi-can-israel-avoid-civil-war/102114540>
2. <https://www.aljazeera.com/features/2023/4/9/under-netanyahu-violence-against-christians-is-being-normalised>
3. <https://www.theguardian.com/us-news/2023/feb/16/mike-pompeo-israel-biblical-claim-palestine-not-occupying>
4. <https://www.theguardian.com/us-news/2023/mar/06/evangelical-christians-republicans-2024-israel-palestinians>
5. <https://newlinesmag.com/argument/israels-current-crisis-exposes-christian-zionisms-contradictory-ideals/>
6. <https://www.haaretz.com/israel-news/2023-08-17/ty-article/.premium/new-visa-policy-threatens-to-shut-down-evangelical-organizations-operating-in-israel/0000018a-025f-d773-af9a-36df72950000>

7. <https://allisrael.com/israel-s-interior-ministry-turns-against-evangelicals-refuses-to-issue-staff-visas-for-pro-israel-groups-like-the-christian-embassy>
8. <https://allisrael.com/israel-facing-darkest-hour-of-internal-division-in-75-years-i-ask-evangelicals-to-pray-for-israel-like-never-before>
9. <https://www.nytimes.com/2023/07/25/briefing/israel-judicial-changes-netanyahu.html>
10. <https://www.middleeastmonitor.com/20230805-will-there-be-a-coup-in-israel/>
11. <https://www.thetrumpet.com/27262-no-helper-for-the-state-of-israel>
12. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2023/07/24/israel-netanyahu-supreme-court-crisis/>

عاشورا پژوهی در غرب: مردم‌شناس آمریکایی در مراسم زنان شیعه پاکستان

سید علی نقی زیدی*

مراسم عاشورایی شیعیان از دیرباز توجه شیعه پژوهان غربی را به خود جلب نموده است. اما در دهه‌های اخیر شاهد افزایش محققانی هستیم که متخصص مردم‌شناسی فرهنگی (Cultural Anthropology) بوده و از روش خاص این علم به اسم قوم‌نگاری (Ethnography) استفاده می‌کنند. ماه‌ها بین شیعیان زندگی می‌کنند تا بتوانند مستقیماً درک کنند که مراسم عاشورایی چه تعاملی با فرهنگ شیعیان و زندگی آن‌ها در نقاط مختلف جهان دارد. خود مراسم چندان موضوعیتی ندارد بلکه دریچه‌ای است برای فهم و درک مسائل دیگر. طی سال‌های اخیر این تحقیقات به زوایه دید و تجربه زنان شیعه و کدهای جنیستی در مراسم عاشورایی نیز پرداخته‌اند. در این نوشتار کوتاه، تنها یکی از این تحقیقات را معرفی نموده و قبل از آن، گزارش مختصری هم از نویسنده ارائه می‌گردد.

آیین‌های زنان شیعه در شمال غرب پاکستان: نقص‌ها و اهمیت مقاومت، ۲۰۰۳.

پاکستان مهاجرت کرده‌اند موضوع مطالعاتی خود قرار می‌دهد.^۱ ایشان حداقل هفت بار به ایران سفر کرده و هر بار به مدت قابل توجهی سکونت داشته است. بار اول در سال ۱۹۶۶ بود که به عنوان معلم در کردستان فعالیت می‌کرد. اتفاقاً در بحبوحه‌ی انقلاب اسلامی در یکی از روستاهای اطراف شیراز، برای تحقیق خود سکونت داشت و هنگام تسخیر لانه جاسوسی و چند ماه پس از آن نیز در آن روستا بود.^۲ ثمره‌ی آن تحقیق، مقالات متعددی بود که در دهه هشتاد میلادی به چاپ رسانید.^۳ برای تکمیل تحقیقات، پس از سالها حداقل دو بار دیگر بین ۲۰۰۳ و ۲۰۰۸ به ایران سفر کرد.

خانم ماری ایلین هگلند استاد بازنشسته مردم‌شناسی (Anthropology) در دانشگاه سانتا کلارا، ایالات کالیفرنیا می‌باشد. نوشته‌های این محقق آمریکایی بر تجربه‌ی زنان شیعه در ایران و پاکستان متمرکز است و حتی وقتی که در کالیفرنیا است، زنان شیعه آنجا را که از ایران یا

* دانشجوی دکتری کلام اسلامی، مجتمع امام خمینی (ره)، جامعه المصطفی العالمیه. anzaidi@gmail.com

1. Shi'a Women's Rituals in Northwest Pakistan: The Shortcomings and Significance of Resistance.
2. Hegland, Mary Elaine, "Women of Karbala Moving to America: Shi'i Rituals in Iran, Pakistan, and California." In The Women of Karbala, edited by KAMRAN SCOT AGHAIE, 199-228. University of Texas Press, 2005.
3. Mary Elaine Hegland, Days of Revolution: Political Unrest in an Iranian Village. Stanford: Stanford University Press, 2014.
4. Hegland, Mary Elaine, "Two Images of Husain: Accommodation and Revolution in an Iranian Village" in Religion and Politics

البته در خارج از چارچوب تحقیق تعهد نشان دادن به یک مسئله طبیعی است و در بین محققین غربی هم این کار معمول است ولی چنین ظهور و بروز و تعهد به یک ایدئولوژی در متن مقاله حتی در بین تحقیقات علمی غربی نیز عجیب است. به هر حال، او سپس هدف مقاله خود را این گونه بیان می‌کند:

'هدف من در این مقاله، شناسایی جنبه‌های آیینی است که نشانگر مقاومت ظریف زنان در برابر خواسته‌های پدرسالار و تعریف‌های جنسیتی ترویج شده توسط روحانیون و رهبران مرد شیعه است و [سپس] ارزیابی آن‌ها از نظر توانایی آن‌ها برای ایجاد تغییرات مثبت در [مقوله و روابط جنسیتی است].'

نتیجه تحقیق او این است که این زنان از طریق برگزاری مراسم عزاداری، یک مخالفت غیرمستقیم و بدون اعلام علنی علیه جایگاه فرعی خود در یک جامعه سختگیرانه پدرسالار انجام می‌دهند. آن‌ها معانی مراسم را برای اهداف خود تعریف مجدد می‌کنند. با استقلال پیدا کردن در برگزاری مراسم و به عهده گرفتن نقش‌های قاری، سخنران، نوحه‌خوان و مداح و با مدیریت فعالیت‌های ترویجی، توانایی‌ها و صلاحیت‌های خود را به منصفی ظهور می‌رسانند و از این طریق به صورت غیرکلامی در مقابل تصویر و جایگاهی که سیستم پدرسالار برای آنها تعریف کرده بود مقاومت می‌کنند.

نویسنده معتقد است که حتی چنین مقاومت جنسیتی نامحسوسی، استقامت زنان را حفظ می‌کند. فرصت‌های ساخت اعتماد به نفس و تمرین مقاومت را فراهم می‌کند تا در صورت بروز شرایط، بعدها قابل استفاده باشد. جالب است که در قسمت یادداشت‌ها، ذیل یکی از نکات می‌نویسد که زنان ایران در اوّل انقلاب، مقاومت خود را در مقابل سیاست حجاب اجباری جمهوری اسلامی تنها با نشان دادن مقدار کمی از موها شروع کردند و امروزه (۲۰۰۲) می‌توانند حتی نصف سرشان را نشان بدهند بدون اینکه ترسی از مجازات داشته‌باشند!

محصول این مطالعات کتابی شده که اسم آن را روزهای انقلاب گذاشته است.^۵

اما اثری که می‌خواهیم معرفی کنیم مربوط به اقامت ایشان بین زنان شیعه‌ی پیشاور در شمال غرب پاکستان در سال ۱۹۹۱ می‌باشد. البته در این مورد مقالاتی را اواخر دهه نود میلادی چاپ کرده بود^۶ ولی مقاله‌ای که معرفی می‌کنیم سال ۲۰۰۳ چاپ گردیده است.

Shi'a Women's Rituals in Northwest Pakistan: The Shortcomings and Significance of Resistance

Mary Elaine Hegland
Santa Clara University

مقاله "آیین‌های زنان شیعه در شمال غرب پاکستان: نقص‌ها و اهمیت مقاومت"^۷ درباره آیین‌های عزاداری که توسط زنان شیعه مهاجر (مهاجران از هند) در پیشاور، پاکستان برگزار می‌شود بحث می‌کند. نویسنده زندگی روزمره‌ی این زنان را از نزدیک مشاهده و تجربه کرده است. او در ماه‌های و محرم و صفر با آن‌ها در مراسمشان شرکت می‌کرده و از این طریق با افرادی مرتبط شد که نقش فعالی در مراسم داشتند سپس سعی می‌کند با آنها صمیمی شود و مصاحبه بگیرد و تحلیلی را به دست آورد. داستان چند فردی که با او مراد داشته‌اند، نظریات مطرح شده در علم مردم شناسی و تحقیقات دیگر غربی‌ها را کنار هم آورده و یافته‌های تحقیق را در اختیار مخاطب قرار می‌دهد. هگلند خودش یک فمینیست است و در این مقاله معترف است که:

"من به صورت انتقادی یک رویکرد فمینیستی لیبرال / پیشرو دارم، به این معنا که نهادهای اجتماعی - چه سیاسی، دینی، اقتصادی یا فرهنگی - که فرصت‌های زنان، حرکت، تعریف و توانایی تصمیم‌گیری درباره زندگی خود را محدود می‌کند، جنبه‌های منفی این نهادها می‌شمارم. من نسبت به تغییراتی که به زنان فرصت بیشتر، برابری، تشخص اجتماعی و دینی و قدرت کنترل زندگی خود را می‌دهد، موضع مثبت دارم. من معتقدم که می‌توان اسلام را، آن گونه‌ای که در بین مسلمانان شیعه در پیشاور و به طور کل در پاکستان رواج دارد - مانند اسلام، مسیحیت و یهودیت در جای دیگر - پدرسالارانه توصیف کرد. عبادات دینی در پیشاور عمدتاً تحت کنترل مردان است. مردان در جایگاه قدرت قرار دارند..."

in Iran: Shi'ism from Quietism, edited by Nikkie R. Keddie, 218-235. Yale University Press, 1983; Hegland, Mary Elaine. "Traditional Iranian Women: How They Cope." Middle East Journal 36, no. 4 (1982): 483-501.

5. Hegland, Mary Elaine, Days of Revolution: Political Unrest in an Iranian Village. Stanford: Stanford University Press, 2014.

6. Hegland, Mary Elaine. "The Power Paradox in Muslim Women's Majales: North-West Pakistani Mourning Rituals as Sites of Contestation over Religious Politics, Ethnicity, and Gender." Signs 23, no. 2 (1998): 391-428; Hegland, Mary Elaine. "Shi'a Women of Northwest Pakistan and Agency through Practice: Ritual, Resistance, Resilience." Political and Legal Anthropology Review 18, no. 2 (1995): 65-79.

7. Hegland, Mary Elaine. "Shi'a Women's Rituals in Northwest Pakistan: The Shortcomings and Significance of Resistance." Anthropological Quarterly 76, no. 3 (2003): 411-42.

مادلونگ در کنار شاگرد معروفش زابینه اشمنیکه

مادلونگ و افزون بر ۷۰ سال شیعه پژوهی!

مسعودزائری

ویلفرد مادلونگ از اسلام‌پژوهان و شیعه‌پژوهان معاصر، به نام و پرکار جهان غرب می‌باشد. درگذشت این مستشرق در ماه‌های اخیر بهانه‌ای گردید تا در این نوشتار با نگاهی دیگر به بررسی اجمالی آثار و نظریات وی پیرامون مباحث مهدویت بپردازیم.

زندگینامه علمی

تسنن داشته است که این امور ارزش علمی کارهای وی را افزون گردانیده است. کثرت آثار و مکتوبات وی نیز که به عددی بالغ بر ۲۰۰ اثر می‌رسد، او را به یکی از پرکارترین و تأثیرگذارترین شیعه‌شناسان معاصر تبدیل کرده است.

جستجو در میان آثار او نمایان می‌سازد دامنه موضوعات مورد پژوهش مادلونگ محدود به حیطه خاصی نمی‌شود و سعی کرده است در بسیاری از موضوعات اسلامی از جمله فرقه‌های کیسانیه، زیدیه، موضوعات اخلاقی، فلسفی و... به تحقیق و پژوهش بپردازد.

مهدویت در آثار مادلونگ

در این میان توجه ویژه او به موضوع منجی شیعه و مباحث پیرامونی آن، از میان آثار و مکتوبات وی کاملاً مشهود است. به گونه‌ای که سه مدخل مهم «مهدی» [۱]، «قائم آل محمد» [۲] و «سفیانی» [۳] در دایرةالمعارف اسلام، محصول تحقیقات و قلم وی می‌باشد. علاوه بر این، مقالات «سفیانی در سنت و تاریخ» [۴]، «عبدالله بن زبیر

ویلفرد مادلونگ (Wilferd Madelung) در سال ۱۹۳۰ در اشتوتگارت آلمان زاده شد. وی لیسانس خود در رشته تاریخ و ادبیات اسلامی را از دانشگاه قاهره اخذ، و در سال ۱۹۵۷ از دانشگاه هامبورگ درجه دکتری مطالعات اسلامی را دریافت کرد. او همچنین به مدت بیست سال سمت عالی‌ترین کرسی اسلام‌شناسی

دانشگاه اکسفورد را در اختیار داشت.

مادلونگ از جمله اسلام‌پژوهانی است که به دلیل تسلط بر زبان عربی، در تحقیقات خود عمدتاً به منابع اصیل اسلامی رجوع کرده است و از سوی دیگر سعی در تفکیک میان منابع شیعی و اهل

۲. ریشه‌شناسی و بررسی اصطلاحی واژه «قائم‌ال محمد»

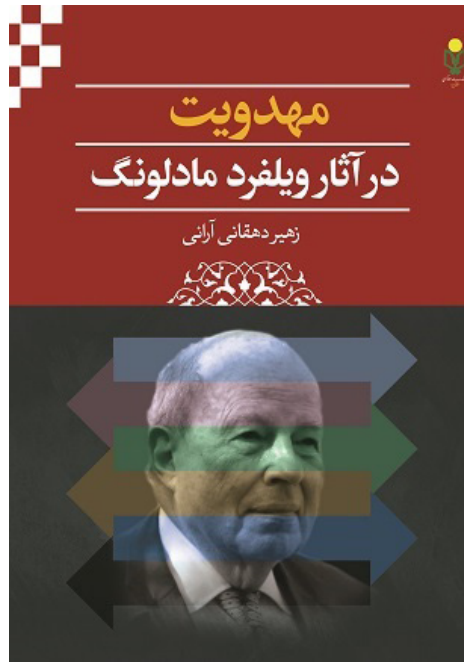
مادلونگ عقیده دارد این واژه در اصطلاح شیعی خود معمولاً اشاره به امام مهدی (عج) می‌کند که در محافل شیعی اشاره به فردی از خاندان پیامبر دارد که قیام کننده علیه حکومت نامشروع است. وی بیان می‌دارد معمولاً این واژه به عنوان قائم به سیف (کسی که با شمشیر قیام می‌کند) و همچنین قائم بامر الله (کسی که به دستور خداوند قیام می‌کند) به کار رفته است که در معنای دوم می‌تواند بر هر امامی اطلاق گردد و به همین دلیل برخی احادیث امامیه تأکید می‌کند هر امامی قائم زمان خود می‌باشد.

۳. بیان نظریه‌هایی در مورد جهان پس از امام مهدی (ع)

در مورد وضعیت جهان پس از امام مهدی احادیث متنوعی وجود دارد که در مجموع می‌توان آن‌ها را در ۴ قسم کلی دسته‌بندی کرد. مادلونگ ضمن بیان این نکته که اگرچه برخی روایات از حکومت فرزندان قائم سخن می‌گوید، عقیده دارد بر طبق تراث روایی شیعه اکثر روایات تصریح می‌کنند پس از رحلت قائم تا قیامت ۴۰ روز نازاری خواهد بود و بعد از آن قیامت خواهد بود.

۴. موضوعات دیگر علاوه بر موضوعات فوق، مادلونگ به طرح موضوعات دیگری نیز در این زمینه پرداخته است؛ از جمله بررسی «سفیانی» که در این مورد به بررسی این مهم پرداخته که آیا سفیانی مطرح در روایات، بار آخرالزمانی داشته است و از ابتدا وی به عنوان شخصیت آخرالزمانی شناخته می‌شده یا تنها دارای بار منفی بوده و بار آخرالزمانی نداشته است.

به نظر می‌رسد با توجه به تعداد بالای نوشتارهای علمی مادلونگ در مورد شیعه و مهدویت از یک سو و تأثیرگذاری عمیق نظرات وی در مجامع علمی غرب به دلیل جایگاه و نیز شاگردان او، توجه ویژه به آرای این مستشرق آلمانی ضروری است.

کتابی در مورد آراء مادلونگ در موضوع مهدویت

و مهدی» [۵]، «پیشگویی‌های آخرالزمان در حمص در عصر بنی‌امیه» [۶] و همچنین «ولایت در شیعه دوازده‌امامی در زمانه غیبت امام معصوم (ع)» [۷] از دیگر مکتوبات این مستشرق در عرصه مهدویت و منجی اسلامی - شیعی و موضوعات مرتبط با آن می‌باشد. خوب است نگاهی مختصر به اهم موضوعات مهدوی مطرح شده توسط مادلونگ داشته باشیم [۸]:

۱. ریشه‌شناسی و بررسی تاریخی واژه مهدی و سیر تطور آن؛ مادلونگ در دایرةالمعارف اسلام و در ذیل مدخل «مهدی» با رجوع به منابع شیعی، سعی نموده است در مرحله نخست به بیان تاریخچه این واژه و سپس مصادیق آن در طول تاریخ شیعه بپردازد. وی ضمن اشاره به عدم ذکر عنوان مهدی در قرآن، بیان می‌کند سیر تطور این واژه که از

صدر اسلام نیز وجود داشته به گونه‌ای بوده که در ابتدا، صرفاً برای تجلیل و احترام به کار برده می‌شده است و هیچ‌گونه بار منجی‌گرایانه و مسیحایی در آن وجود نداشته است. اما در زمان مختار و به وسیله وی این واژه در معنای جدید و والای خود که دارای بار منجی‌محورانه بود، بر شخصیت محمد بن حنفیه تطبیق گردید. روند رو به رشد واژه مهدی در معنای شخصیت مورد انتظار برای اعتلای اسلام و بازگرداندن آن به جایگاه حقیقی‌اش، میان مسلمانان تا بدان جا پیش رفت که عده‌ای از خلفای عباسی برای جذب بیشتر مردم و کسب محبوبیت عمومی، خود را مهدی می‌نامیدند.

البته مادلونگ تأکید می‌کند مشرب‌رایج محدثان در موضوع مهدویت، به سرعت علیه ادعاهای بنی‌عباس و به ویژه به نفع امیدهای علوی تغییر یافت. وی عقیده دارد دکتترین مهدویت که توسط بسیاری از جوامع حدیثی شیعه منطبق بر امام دوازدهم و فرزند امام عسگری (ع) بود، از ابتدا توسط احادیث امامان به خوبی مستند گردیده بود و این احادیث به گونه‌ای اطمینان‌بخش توسط علمای شیعی همچون نعمانی، شیخ صدوق و شیخ طوسی در کتبشان گردآوری شده است.

مراجع:

1. Madelung, Wilferd. "AL-MAHDI." Encyclopaedia of Islam. Leiden: Brill, 1985.
2. Madelung, Wilferd. "KA'IM AL MUHAMMAD." Encyclopaedia of Islam. Leiden: Brill, 1978.
3. Madelung, Wilferd. "AL-SUFYANI." Encyclopaedia of Islam. Leiden: Brill, 2004.
4. Madelung, Wilferd. "The Sufyānī between Tradition and History." Studia Islamica, no. 63 (1986), page 5-48: 5-48. doi:10.2307/1595566.
5. Madelung, Wilferd. "'Abd Allāh B. Al-Zubayr and the Mahdi." Journal of Near Eastern Studies 40, no. 4 (1981), page 291-305:

291-305.

6. Madelung, Wilferd. "Apocalyptic Prophecies In Hims In The Umayyad Age." Journal of Semitic Studies XXXI, no. 2 (1986), page 141-85: 141-85.

۷. مادلونگ، ویلفرد، «ولایت در شیعه اثنی عشری در زمان غیبت امام معصوم (ع)»، در مکتبها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه، ترجمه‌ی جواد قاسمی، ص. ۱۸۲-۱۹۴، مشهد، آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۷۵.

۸. در مورد نظرات مادلونگ در زمینه مهدویت، دو کتاب زیر راهگشا است:

• دهقانی آرائی، زهیر، مهدویت در آثار ویلفرد مادلونگ، قم، مرکز تخصصی مهدویت حوزه علمیه قم، ۱۴۰۰.

• دهقانی آرائی، زهیر، بررسی و نقد آرای مستشرقان معاصر در زمینه مهدویت، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۸.

فریدمن در کتابخانه خود

معرفی کتابی مهم در مورد جنبش‌های منجی‌گرایانه در میان اهل سنت

زهیردهقانی آرانی

مهدویت، موضوعی صرفاً شیعی نیست و در میان دیگر فرق اسلامی نیز معتقدان بسیاری به این باورداشت ایمان دارند. نمودهای آشکاری که در سامانه اعتقادی جریانات مختلف سنی در زمینه منجی‌باوری می‌توان یافت و به ویژه تعداد قابل توجه مدعیان مهدویت در میان اهل سنت، شاهدهی بر این مدعاست. در این نوشتار بر آنیم یکی از آخرین کتاب‌ها در این موضوع را که توسط محقق اسرائیلی نگاشته شده، معرفی کنیم.

معرفی نویسنده

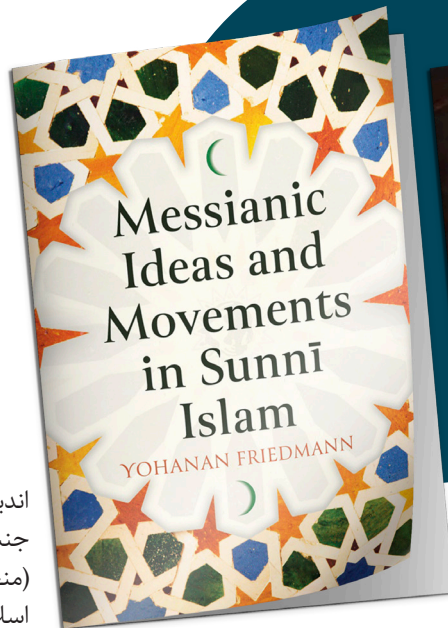
یوهانان فریدمن (متولد ۱۹۳۶ میلادی) استاد ممتاز مطالعات اسلامی در دانشگاه عبری اورشلیم و استاد کالج شالم در اسرائیل است. او محقق بسیار برجسته در مسائل اسلامی است و بدین واسطه جوایز متعدد و بسیار مهمی را دریافت کرده از جمله: جایزه لاندو (Landau Prize) در علوم انسانی (۲۰۰۳) و جایزه اسرائیل (Israel Prize) برای مطالعات خاور نزدیک و نیز جایزه روچیلد (Rothschild Prize) در علوم انسانی در سال ۲۰۱۶. یوهانان فریدمن از دوستان و هم‌دوره‌ای اتان کلبرگ، شیعه‌پژوه معروف می‌باشد.

یکی از حوزه‌های پژوهشی فریدمن، اسلام در جنوب آسیاست و در مورد جریانات مختلف مسلمانان هند و پاکستان نوشتارهایی دارد. مثلاً مقالاتی در مورد «جماعت علمای مسلمان هند»^۲ و کتابی در مورد سید احمد سرهندی (رییس فرقه مجددیه اخوان نقشبندیه در هند) نگاشته است. کتاب مهم دیگر او در مورد فرقه قادیانیه یا احمدیه است که از جمله فرقه‌های مهم و فعال با آموزه‌های مهدوی است. در ادامه به یکی از کتاب‌های دیگر فریدمن می‌پردازیم که در مورد جریانات منجی‌گرای اهل سنت است که در سال ۲۰۲۲ میلادی منتشر شده است.

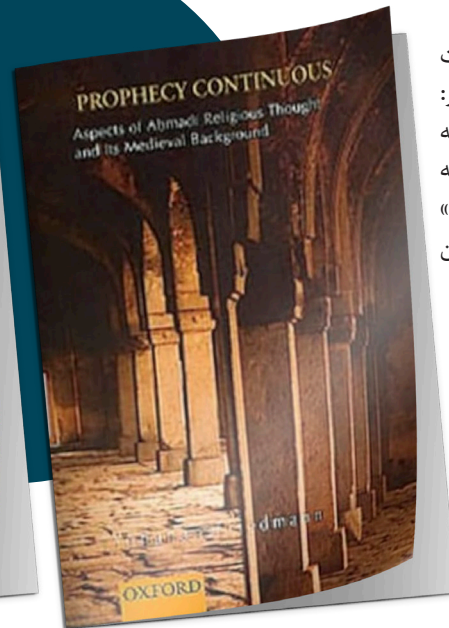
1. https://en.wikipedia.org/wiki/Yohanan_Friedmann

۲. در این مورد بنگرید به مدخل «جمعیت العلمای هند» نوشته احمد تقی زاده در دانشنامه جهان اسلام:

<https://rch.ac.ir/article/Details/9913>

اندیشه‌ها و جنبش‌های مسیحایی (منجی‌گرایانه) در اسلام سنی

کتاب «نبوت (پیشگویی) مستمر: جنبه‌هایی از اندیشه دینی احمدیه و پیشینه قرون وسطایی آن» نوشته فریدمن

معرفی کتاب

• نام کتاب: اندیشه‌ها و جنبش‌های مسیحایی (منجی‌گرایانه) در اسلام سنی

• Messianic Ideas and Movements in Sunni Islam

• نویسنده: یوهانان (یوحنان) فریدمن - Yohanan Friedmann

• سال انتشار: آگوست ۲۰۲۲ (مرداد ۱۴۰۱)

• انتشارات: Oneworld Academic در ۳۶۸ صفحه

کتاب -چنان‌که از نامش پیداست- در مورد جنبش‌های مهم منجی‌گرایانه در جهان اهل سنت است. فریدمن در این کتاب به چهار مدعی اصلی مهدویت می‌پردازد که ادعاهای منجیانه ایشان در طول تاریخ اثرات بسیار مهمی در سرزمین‌های شمال آفریقا و شبه قاره هند برجا گذاشته است.

این کتاب ۳۶۸ صفحه‌ای دارای ۵ فصل می‌باشد:

• مهدی، عیسی و دجال؛ نمایش آخرالزمانی در اندیشه مذهبی اهل سنت

• ابن تومرت، مهدی موحدون

• جنبش مهدوی در هند [پیروان سید محمد جانپوری]

• محمد احمد، مهدی سودانی

• مناقشات در مورد مهدی در هند مسلمان دوران مدرن

• نتیجه‌گیری

شاید بتوان کتاب مذکور را به همراه کتاب «مقدس‌ترین جنگ‌ها، مهدیان اسلامی، جهاد ایشان و اسامه بن لادن» نوشته تیموتی فرنیش مهم‌ترین کتاب‌هایی دانست که در دو دهه اخیر برای اثبات اهمیت مهدی‌گرایی در جهان اهل سنت نگاشته شده است. البته کتاب مذکور جنبه علمی بیشتری دارد و با توجه به سبکه حدوداً ۵۰ ساله فریدمن در کار روی مسلمانان به ویژه جنبش‌های اسلامی هند، ارزش پژوهشی کتاب مذکور افزون‌تر است.

در توصیف این کتاب می‌خوانیم:

انتظار برای یک منجی، پدیده‌ای گسترده در بسیاری تمدن‌هاست. روایات دیرین اسلامی این اعتقاد را بیان کرده‌اند که «مهدی»، جهان ما را با جای‌گذاری اسلام به عنوان دین یگانه جهان متحول خواهد ساخت و این کار را به همکاری عیسی صورت خواهد داد که به عنوان یک مسلمان باز می‌گردد و نقش اصلی را در این تلاش آخرالزمانی ایفا می‌کند.

در حالی که اندیشه مسیحایی مسلمانان بیشتر در اسلام شیعی مورد بحث قرار گرفته است، این باور در شاخه اهل سنت نیز اهمیت بالایی دارد. در این اثر مهم، یوهانان فریدمن ریشه‌های این باور را در اسلام سنی بررسی می‌کند و چهار مدعی اصلی مهدویت (ابن تومرت، سید محمد جانپوری، محمد احمد /سودانی/ و میرزا غلام احمد [قادیانی]) را که تأثیر قابل توجهی در مناطق خود برجا گذاشته‌اند، مورد بررسی قرار می‌دهد.

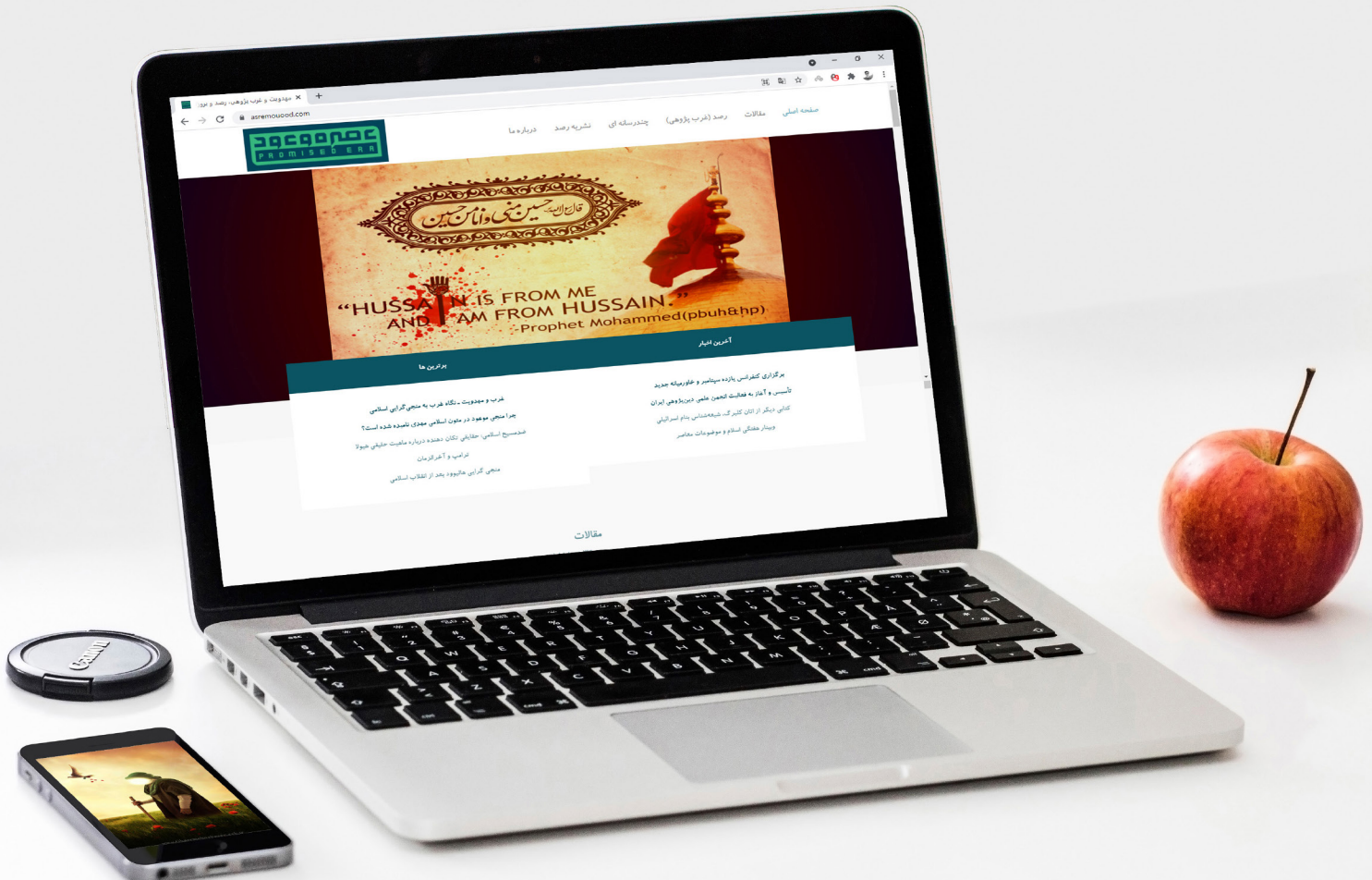
انتشار کتاب بازخوردهای بسیار خوبی در مراکز علمی غربی داشته است. به عنوان مثال پروفیسور محمدعلی امیرمعزی استاد تمام دانشگاه سوربن فرانسه در مورد کتاب می‌نویسد:

یوهانان فریدمن برای بیش از پنج دهه، با حوصله و دقت قابل تقدیر، جنبه‌ای مهم از تاریخ اسلام را بررسی کرده است: نقش شخصیت‌های پیشگویی شده در میانجی‌گری میان خدا و بشر و پیامدهای اجتماعی و سیاسی این نقش. او در خلال تک‌نگاری‌های گذشته‌اش، موضوع را از نخستین روزهای اسلام تا امروز با دانشی چشمگیر و تأملات ظریف بررسی کرده است. او نه تنها با سخنگیری‌هایش به عنوان یک زبان‌شناس و یک مورخ بلکه با وضوح و مهارت عالی آموزشی، یکی از مهم‌ترین ابعاد دینداری مسلمانان را با همه تنوع و پیچیدگی‌هایش آشکار می‌کند.^۳

به نظر می‌رسد مراکز علمی و پژوهشی در حوزه و دانشگاه باید توجه ویژه‌ای به این کتاب -و دیگر کارهای فریدمن که یکی از اساتید برجسته مطالعات اسلامی در اسرائیل است- داشته باشند و نوع نگاه محققان غربی و اسرائیلی به مهدی‌گرایی در جهان اسلام توسط این مراکز به دقت رصد شود.

کانون فرهنگی عصر موعود

بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)

www.lms.mahdaviat.ir

www.mahdaviat.ir